

Засуха Ганна Ростиславівна

Мистецтво досконалого штриха

У статті йдеться про велике значення кількості начерків, рисунків, тренування руки та окоміру, а також деталізованого вивчення природи. Викладені стислі рекомендації можуть бути застосовані до більшості видів мистецтв: графіки, живопису, декоративно-прикладного мистецтва.

Ключові слова: начерк, рисунок, лінія, рисунок з натури.

Засуха А.Р.

Искусство совершенного штриха

В статтє идет речь о большом значении количества набросков, рисунков, тренировки руки и глазомера, а также детализированного изучения природы. Изложенные сжатые рекомендации применимы к большинству видов искусств: графике, живописи, декоративно-прикладному искусству.

Ключевые слова: набросок, рисунок, линия, рисунок с натуры.

Ganna Zasukha

The Art of perfect cross hatching

The article is about the importance of the number of studies and sketches, the necessity of hand and eye estimation trainings as well as detailed nature study. The recommendations are suitable for such kinds of art as graphic arts, painting and applied arts.

Key words: sketch, painting, line, drawing from life.

Ми захоплено дивимось на шедевр і рідко замислюємось над тим, яким довгим і тернистим був шлях його створення. Здається, що майстер настільки геніальний, що йому це дано від природи або це просто збіг обставин, і художнику поталанило. А ми й мріяти не можемо про таке щастя. Тільки от випадковостей не буває. А магія починається зі звичайного олівця. Так, усе починається з олівця, яким робляться начерки з натури чи пам'яті, композиція та ін. У кожного художника-початківця чи майстра має бути з собою папір і олівець — це як продовження думки та спостереження життя. Фотоапарат чи камера не завжди здатні вловити й відтворити гротескно те, що може передати художник. Не може існувати жодного іншого спеціфічного рисунка для графіки чи живопису, архітектури, дизайну тощо. Безкінечна кількість начерків робиться для того, щоб знайти саме ту, свою, єдину Лінію [3, 8]. Вони вчать бути уважними і постійно досліджувати навколишній світ. Поки митець орієнтується на саму природу, його сприйняття — свіжі, а знахідки — цікаві й нові. А отже, і його твори викликають інтерес у глядача.

Художня школа, яка не вивчає реалістичні об'єкти існуючого світу, неминуче зникає [1; 3]. Без серйозної реалістичної школи мистецтвом починає керувати самодіяльність, хаос, дилетантство, елементарність, примітивізм і, нарешті, — формалізм. От чому при навчанні та вихованні художників у всі часи особливе значення мало дослідження дійсності, життя, глибоке знання законів його розвитку.

Питання мистецької педагогіки не раз ставали предметом дослідження науковців як вітчизняних, так і зарубіжних. З появою перших навчальних закладів, в яких готували професійних художників, проблеми підготовки митців стали актуальними як для практиків, так і для теоретиків [1; 3; 4].

Робота з натури вивчає форми і барви навколишнього середовища. Це завжди було головним у становленні молодого художника. І це важливо не тільки в період його навчання, але й на всіх етапах творчості. Не навчившись грамотно зображувати природу, неможливо успішно рухатись шляхом мистецтва. Художник, що на якомусь етапі своїх пошуків відривається від вивчення природи, прирікає себе на безплідну діяльність. Тільки у тривалій і кропіткій праці з натури художник може здобути справжнє відчуття гармонії, краси колориту, лінії, об'єму чи композиції. Його картини стають переконливими і насиченими, вони сповнені глибокого емоційного відчуття. Досвідчені митці вважали, що справжній майстер «завжди учень перед природою» [1, 4].

Протягом багатовікової історії розвитку мистецтва малюнок із натури був основним і єдиним методом надбання професійної майстерності. Тіціан, Веласкес, Рембрандт, — власне, всі без виключення відомі художники минулих століть починали з добросовісних і скромних зусиль передавати природу, не турбуючись ні про що, окрім правди і чесності в її відтворенні. У результаті їхнє мистецтво стало більш технічним, а митці мали максимально живописну свободу.

Протягом тривалого періоду художня педагогіка виробила певну грамоту навчання і виховання молодого художника. Спочатку аналізуються найпростіші предмети, а згодом — більш складні, з переходом до вивчення людини і середовища, яке її оточує (інтер'єру, екстер'єру, пейзажу). Завдяки цьому розвивається окомір, тренується рука, вдосконалюються зорова пам'ять та спостережливість, виникає нестандартне уявлення предметів чи подій, просторове мислення, поглиблюється розуміння головного і характерного в зображуваних об'єктах і явищах.

Коли майстер володіє основним мистецтвом — зображення з натури, йому дуже скоро відкривається свій шлях, з'являється можливість для самостійної творчості. Постійне спостереження веде художника до вміння бачити внутрішню сутність речей, знаходити в житті найголовніше. Рука, яка звикла до системної праці, може проводити точну безперервну лінію. А якщо додати до цього ще й правильне розташування зображуваних об'єктів, передачу пропорцій, світла, тону тощо — художник буде задоволений своєю роботою.

Тільки такі твори переживатимуть століття і хвилюватимуть нас. Закони реалістичної художньої грамоти увійшли в нашу свідомість так само, як у мову правила граматики.

Художник — витончений та розумний режисер і композитор, який вміє організувати і розкрити багатство теми й гарно задуманий сюжет художнього твору. Мистецтво має дивовижну здатність викликати в душі людини незвичайний підйом і пробудження духовних сил, бажання бути чистим, кращим, добрим, чесним. Разом з тим виникають відчуття і глибина мислення, досконалість форми, зустріч з чимось незвичайним, збагачення особистості людини [3, 116].

Як письменника, який ніколи не виходить без блокнота, в котрий записує свої думки та спостереження типів і характерів різних людей, так і художника ми не можемо уявити без альбому, в якому він робить замальовки того, що його цікавить у швидкоплинному житті. Скільки таких альбомів залишили нам російські класики: В.О. Серов, І.Ю. Рєпін (рис. 1), І.І. Шишкін (рис. 2), скільки замальовок та етюдів зробили відомі українські майстри, які й по сьогодні вражають своїми роботами: Т.Г. Шевченко (рис. 3), Т.Н. Яблонська, І.С. Марчук.

Важко переоцінити велике значення замальовок, начерків з натури в роботі як у початківців, так і у професійних майстрів. Начерк дає можливість виявити перше враження від натури чи явища, а завдання рисунка — доопрацювати форму, зберігаючи свіжість відчуттів. У житті часто доводиться спостерігати людей чи тварин у русі. У таких випадках потрібен швидкий начерк чи серія. Зрозумівши свої спостереження в замальовках, митець зможе закріпити їх у художніх творах.

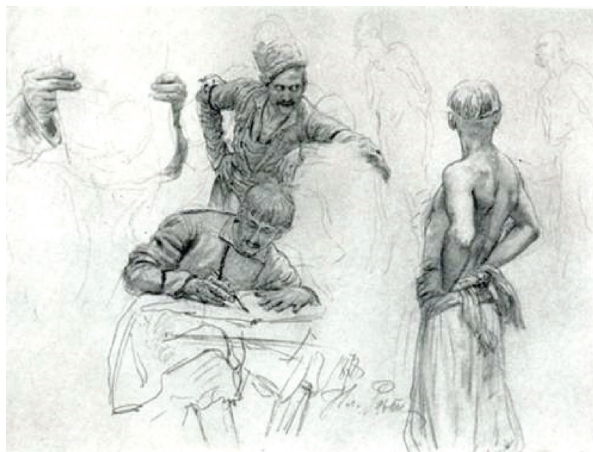

Рис. 1. І. Рєпін. Начерк до картини «Запорожці». 1878 р.

Рис. 2. І. Шишкін. Начерк до картини «Жито». 1878 р.

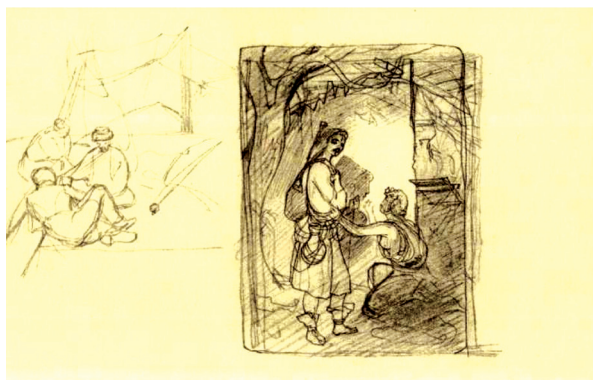

Рис. 3. Т. Шевченко. Начерк з альбому 1846–1850 рр.

Іноді начерки потрібно робити дуже швидко. Якщо в стані природи чи в образі людини все змінилося, то таку роботу краще залишити і виконати іншу, а потім уже домалювати з пам'яті, зберігаючи первинний стан. Корисно робити замальовки лінійні, щоб вивчити перспективну будову, розуміння форми, розташування її в просторі. Також варто зупинитись на тонових і світлотіньових начерках. Поступово переходити до замальовок натюрморту, інтер'єру, вулиць, пейзажу та людини.

Велику користь приносить розглядання начерків великих майстрів. Зрозумівши, як художники працювали над тим чи іншим завданням, самому вже буде легше братися за роботу. Прикладів начерків у митців минулого безкінечно багато. Відомі пейзажисти І.І. Шишкін, О.К. Саврасов,

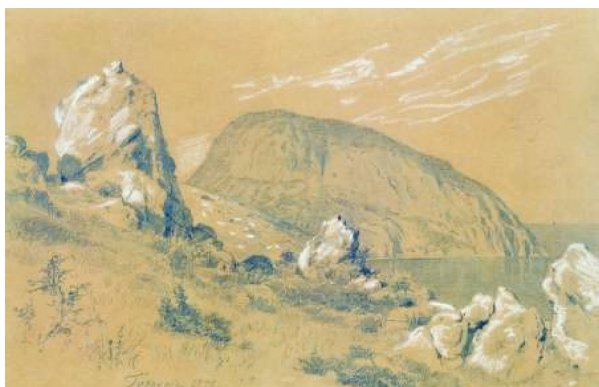

Рис. 4. І. Шишкін. Начерк «Гурзуф». 1879 р.

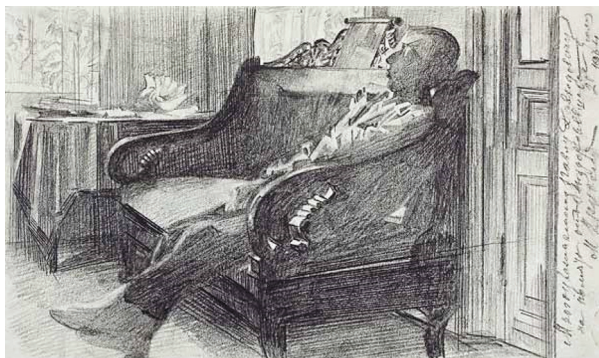

Рис. 5. М. Врубель. Молодий чоловік на дивані. 1903 р.

Рис. 6. В. Серов. Ескіз до портрета Іди Рубінштейн. 1910 р.

І.І. Левітан зробили багато дуже цікавих начерків, які стали гарним матеріалом для створення картин. У них художники вивчали деталі майбутнього твору. Іноді короткий начерк робився для вибору місця і композиції пейзажу.

І.В. Шишкін, батько відомого І.І. Шишкіна, вплинув на свого сина, створюючи багато замальовок із природи. Він захоплювався історією рідного краю, їздив на розкопки і робив величезну кількість рисунків. Виконувати начерки заохочував і сина. З дитинства І. Шишкін ходив на природу і працював із задоволенням, малюючи з природи. Майбутній майстер за день робив по два-три десятки маленьких начерків, витрачаючи на них по 10–15 хвилин, і декілька короточасних рисунків олівцем чи кольором (рис. 4).

Своїми малюнками, виставленими на екзамені як звітні роботи, він привернув увагу викладачів Академії мистецтв. Віртуозне володіння олівцем принесло І. Шишкіну славу. Малюнки пером завдяки ретельному виконанню приймали за гравюри. Вивчаючи природу, Шишкін почав опановувати природничі науки. Пейзажист займався ботанікою, глибоко вивчав властивості й анатомію різних порід дерев, видів рослин і безпомилково втілював їх у живописі. Це створювало ілюзію справжності лісу, природи. Жива натура була головною у навчанні І.І. Шишкіна. Основним напрямом у своїй творчості він вважав рисунок, а живопис відносив до більш пізньої стадії становлення художника. Влітку майстер робив літні сезони на природі, а взимку копіював роботи майстрів [2; 5].

М.О. Врубель користувався трохи іншими методами, але вони теж базувалися на натурі (рис. 5). Художник брав будь-який альбом і починав малювати чи писати аквареллю когось із близьких, спостерігаючи за їхніми діями. М.О. Врубель не завжди доводив роботу до кінця. Намітивши тоненьким пензлем основні контури, він починав писати фарбами пляму чи фрагмент, який його зацікавив. У кишені своєї куртки М.О. Врубель постійно носив маленький альбомчик, у який заносив все, що могло становити для нього інтерес.

В.О. Серов усе життя наполегливо робив начерки з природи, а коли викладав студентам, часто сідав разом із ними і виконував замальовки моделей, яких сам добирав. Щоб позбавити себе звички фотографічно точно фіксувати натуру, художник різко змінював темп роботи, даючи час на декілька сеансів чи годин, змушуючи всіх допрацьовувати з пам'яті. До нього всі робили рисунок цілий місяць.

Серов довго дивився на натуру, запам'ятовуючи те, що йому було потрібно, потім відвертався до мольберта і працював хвилин 10–15. Після цього відходив від рисунка і порівнював свою роботу з натурою. Так художник робив декілька разів, поки не отримував бажаний результат. Ця практика розвивала здатність швидко «схопити» форму, помічати в натурі найхарактерніше і найвиразніше, вміння узагальнювати. Все це разом становило базу для розвитку власної творчої індивідуальності. Ще однією метою такої організації було сформувані розуміння рисунка як основи та «кістяка» живопису, без якого твір стає ефектною грою з фарбами і пензлями, як би унікально це не пояснювалося.

Як портретист В. Серов працював доволі швидко. Якщо портретований належав до близького кола художника, то вже за декілька сеансів картина була готова, адже митець мав можливість постійно бачитись і спілкуватись з цією людиною, знав її характер. Так, актрису Іду Рубінштейн він відтворив за один сеанс однією лінією — йому позаздрив би сам Пікассо (рис. 6). У тому разі, коли Серов писав маловідому людину, то сеансів було

трохи більше, але художник визначав собі стислі терміни. Так, наприклад, працюючи над серією портретів сім'ї Юсупових, він написав портрет молодшого сина за 18 днів, самого Юсупова — за 24 дні, а княгиню (пастеллю) — за 7 днів [2; 4].

Чудовий портретист І.Ю. Репін залишив у своїх альбомах велику кількість начерків голів і погрудь людей. Виконані в різноманітних техніках, вони допомагають зрозуміти прийоми і способи роботи художника над короткою замальовкою. Тонкість начерків і краса виражені в складному вирішенні образу.

Прикладів начерків відомих художників безліч. Їх можна побачити в музеях, галереях, в численних репродукціях. Не варто думати, що тільки особливі події чи гострота вражень повинні підіймати «творчий тонус» художника. Справжній митець може і в малому побачити велике.

І на останок слід зазначити, що тренуватись потрібно постійно: проводити тоненькі точні лінії, лінії з натиском — від ширшої до тоншої і навпаки, в різних напрямках, малювати завитки тощо, лише так можна позбутися ефекту «тремтучої руки». Адже останнє дуже видає непрофесіоналізм не тільки в рисунку, але й у декоративно-прикладному мистецтві, каліграфічному шрифті чи інших видах мистецтва.

Не варто чекати від учителя, що той зробить з учня готового генія. Адже педагог тільки контролює, спрямовує, підказує. Потрібна ще й самоосвіта. Варто витратити свій час на роздуми про те, як зробити більш досконалою свою роботу. Вивчати та копіювати твори відомих художників, у вільну хвилину робити начерки з того, що оточує. Таким чином шліфується мислення, налаштовується правильне сприйняття інформації та тренується рука. Численні начерки

і спостереження удосконалюють роботу та стиль за рахунок короткотривалої повсякденної праці. І з часом можна сподіватися на отримання великого задоволення від результату. Малювання щодня має увійти у звичку. Кращій продуктивності сприяє правило «45/15», яке було започатковане успішним дизайнером, ілюстратором та письменницею Яною Франк. Воно полягає в тому, щоб 45 хв витратити на роботу, а 15 хв — на відпочинок або активні справи, що вимагають певного фізичного навантаження. Вчасно зупинитись та перепочити дуже важливо як для мозку, так і для тіла. Заняття іншими справами дає змогу виникнути новим ідеям. Знову приступаючи до малювання, митець отримує можливість побачити свій твір у зовсім іншому світлі.

Не варто бути занадто суворим критиком для своїх робіт, слід і жартувати над собою. Ніколи не можна казати, що щось вам не під силу — ці думки заважатимуть розвиткові потенціалу. Не всім великим художникам таланило від самого початку. Дуже приємно отримувати нагороди, але головним конкурентом сьогоденському визнанню має бути вчорашній власний результат, бо докладені зусилля відкривають усі двері. Не варто казати, що «часу немає» — часу стільки ж, скільки було й у великих майстрів минулого. Читання, знайомство з новими ідеями, допитливість, спілкування з найкращими художниками, досвід і постійна робота над собою, тренування руки та зосередженість, внутрішній спокій і наполегливість дають можливість художнику піднятися на найвищий щабель майстерності. Не дарма кажуть, що мистецтво — це подвиг, що мистецтво вимагає жертв. Тільки готовність до щоденної кропіткої праці народжує справжніх неперевершених митців.

ДЖЕРЕЛА

1. Беда Г. Основы изобразительной грамоты. Рисунок, живопись, композиция / Г. Беда. — М. : Просвещение, 1981. — 239 с. : ил.
2. Кириченко М. Український народний декоративний розпис : навч. посіб. / М. Кириченко. — К. : Знання-Прес, 2006. — 228 с. : ил.
3. Парахін В. Лінія в традиційному народному мистецтві : альбом / Василь Парахін : ил. Василя Парахіна. — Луцьк : Терен, 2006. — 66 с. : ил.
4. Техника живописи Серова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.artandyou.ru/>
5. Шишкин Иван Иванович [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.files.school-collection.edu/>
6. Франк Я. Муза и чудовище: как организовать творческий труд / Я. Франк. — М. : Изд-во «Манн, Иванов и Фербер», 2010. — 272 с.